

Vlasta Nussdorfer
NEKAJ VAM ŽELIM POVEDATI

Lari, Gaju in Tei

Andrej Rozman Roza
NEKAJ TI MORAM POVEDAT

Za vsakogar mora obstajati nekdo,
kateremu tako zaupa,
da se mu lahko zaupa,
ko mu je težko.

Za vsakogar mora obstajati nekdo,
ki ga razume in posluša,
ko mu je zmrznjena duša
in mu je v srcu slabo.

Nekdo, kateremu lahko zaupa tudi tiste težave,
ki bi jih najrajši izbrisal iz glave,
in mu lahko pove tudi to,
kar ni povedati lahko.

A, pogovarjanje je za človeka
še bolj pomembno kot obleka
in hkrati danes redka stvar,
za katero ni potreben denar.

Pogovarjanje ni le za zabavo,
zdravilno je tudi, ko imamo težavo
in se v lastnih mislih dušimo,
dokler jih še z nekom ne delimo.

Pogovarjanje je bližina in toplina,
s pogovarjanjem smo družina in skupina.
S pogovarjanjem se človek s človekom prepleta,
s pogovarjanjem smo mreža tudi zunaj interneta.

PREDGOVOR

Čudovito pesem Andreja Rozmana Roze sem si izposodila, saj se me vedno znova dotakne. Na poseben način. »Pogovarjanje je bližina in toplina, /.../. S pogovarjanjem se človek s človekom prepleta.« Svojevrstno pogovarjanje, celo bližnje srečanje, pa je lahko tudi knjiga, v kateri avtor obudi številne spomine, misli in doživljanja, ki so ga zaznamovali.

Na enem od javnih dogodkov, ki si jih bom za vedno zapomnila, sem se znašla na Prešernov rojstni dan, 3. decembra 2018. Bilo je v Velikih Laščah. Usoda mi je v dvorani nadvse prijazno za soseda namenila Mitjo Čandra, s katerim sva na odru nastopila z veliko umetnico Sašo Pavček. Ob srečanju mi je ponudil, da bi napisala knjigo o svojem življenju za založbo Beletrina. Brez omahovanja sem odgovorila: »Z velikim veseljem.« Zimski dan mi je prinesel posebno sonce.

Ob tem se še spomnim, kako so me nekateri, niti ne prvič, pred odhodom na Dolenjsko spraševali: »Ali res sprejmeš vsa povabila in obiščeš tudi tako majhne kraje?« Vedno znova jim odgovorim: »Pomembna sta namen dogodka in ljudje. Tudi v vasi ali mestu brez rdeče preproge, bliskavic in medijev, s starim lesenim odrom, se ti lahko zgodi marsikaj lepega.«

Kar se je 3. decembra pred dvema letoma še enkrat potrdilo.

Nedolgo zatem sem februarja 2019 zaključila z mandatom varuhinje človekovih pravic in si prvič po 41 letih

delovne dobe vzela simboličnih 41 dni dopusta. Za vsako leto en dan, ki sem ga porabila tudi za temeljito pospravljanje vsega, kar se je v teh štirih desetletjih nabralo.

V času, zazrtem v leta, ki so minila, pa sem razmišljala o avtobiografski izpovedi. Spominjala sem se številnih uvodnih predstavitev ob mojih nastopih na javnih dogodkih. Skoraj vse so glasile približno takole:

Vlasta Nussdorfer je pravnica, ki ji je uspelo diplomirati v manj kot štirih letih. Službo je dobila na tožilstvu, v 35 letih se je povzpela od pripravnice do namestnice temeljnega javnega tožilca, okrožne, višje in vrhovne državne tožilke. Šest let je bila sekretarka Društva državnih tožilcev Slovenije in šest let njegova predsednica. Leta 2003 je ustanovila Beli obroč Slovenije in mu predsedovala do nastopa funkcije varuhinje človekovih pravic, ki jo je opravljala šest let. Napisala je deset knjig, ustanovila dva sklada – Plamen dobrote in Hipokrat, prejela številne nagrade in priznanja ter se trinajstkrat uvrstila med deset najvplivnejših pravnikov v Sloveniji. Ima dva otroka in tri vnuke.

Vendar to ni bilo dovolj. Ljudje so me pogosto spraševali, o čem sem sanjala kot deklica, kakšna je bila 41-letna službena pot, kaj se skriva v zakulisju položajev in funkcij, ki sem jih opravljala, ali je družina pri tem trpela, če kaj obžalujem, kaj (še) nameravam početi v življenju ... Zato sem sklenila, da se predstavim z življenjskimi vzponi in padci, brez dlake na jeziku. Marsikaj je bilo sicer že objavljeno, vendar sem tokrat zapisala tudi skoraj vse, o čemer sem leta in desetletja molčala. Pripravim življenjsko zgodbo nekoga, ki se je prebijal pov-

sem sam, čeprav ga je ob tem spremljal tudi kanček sreče. Odstrla sem koticke življenja, ki jih doslej javnosti nisem želela pokazati. Avtobiografija je za to povsem pravo mesto. Pa vendar bo ostal tudi nedotaknjen svet, kar je tudi prav. Vsak od nas ima namreč pravico do zasebnosti, ki je ne želi deliti z javnostjo, včasih celo z nikomer. Kar pa ne velja za moj veliki življenjski moto, ki mi je vedno prinašal prepotrebni mir:

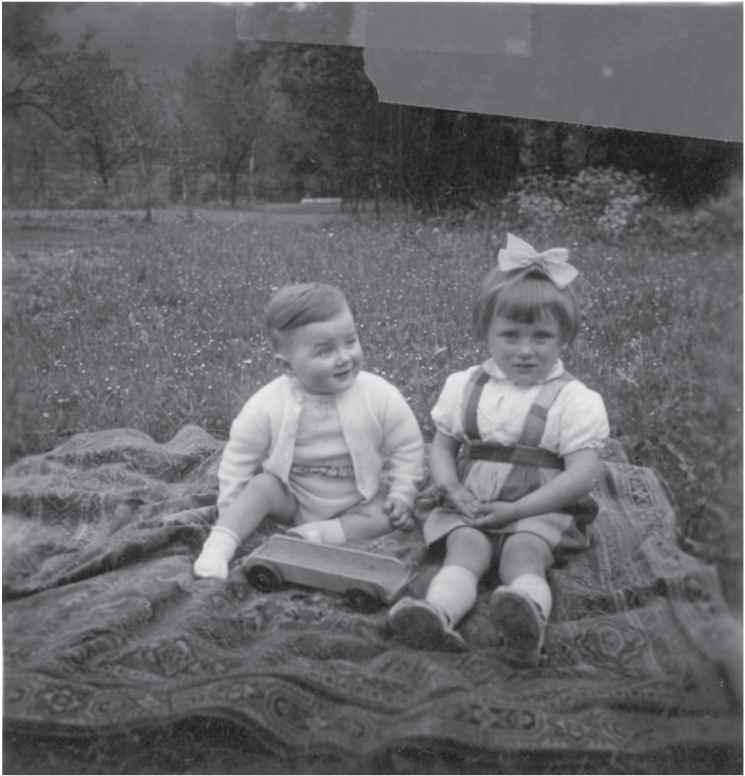
*Če je usojeno,
se bo zgodilo.
Če ni, počakaj,
prihaja nekaj boljšega.
Vse se namreč zgodi z namenom.*

Kako je moj dom postala Čevljarska

*Kar je resnično,
je danes
in vonjam in tipam in diham,
da ga začutim;
kar je včeraj,*

so SPOMINI.

Vanja Strle

Z bratcem Milivojem

Ko sem imela leto in pol, rodila sem se 7. oktobra leta 1954, sem dobila bratca Milivoja. Takoj zatem sem hudo zbolela za oslovskim kašljem, ki bi lahko bil za novorojenčka celo usoden. Zato me je očetova sestra, teta Otilija, za približno mesec dni iz Bat pri Novi Gorici odpeljala na Bled, kjer so moji predniki v begunstvu preživel prvo svetovno vojno. Že prej, še zlasti pa na Gorenjskem, me je teta tako vzljubila in se močno navezala name, da me nikakor ni želela vrniti. S stricem Zvonimirjem, po domače Mirkom, nista imela otrok in želela sta me posvojit. Starša sta temu sicer sprva nasprotovala, a končno delno popustila in me prepustila v varstvo, vzgojo in oskrbo stricu in teti. Čiste resnice o zgodnji selitvi nikoli nisem izvedela, a mi je mama, ki je bila vilinsko bitje, ko sem nekoliko zrasla, na samem večkrat dejala: »Tudi midva te imava zelo, res zelo rada.«

Teta je ves čas strašno pazila, da nisva bili z mamó pre-pogosto v stikih. Celó umrli sta v razmiku enega samega meseca, obe v visoki starosti, a imela sem občutek, da jo je teta dobesedno vzela s seboj. V tem razmišljanju nisem bila osamljena. Tata in stric sta odšla veliko prej.

O mojem zgodnjem odhodu k teti in stricu nikoli nisem veliko govorili. To je bila svojevrstna tabu tema, čeprav starša nikoli, res nikoli nisem obsojala. Sem pa na neki način dobila dvojne starše in oboji so bili ljubeči, zato mi topline najbližjih v otroštvu nikoli ni manjkalo, kar je bilo za moj razvoj tudi najpomembnejše. Zagotovo pa se mi je z vsem tem zarisala posebna življenjska zgodba. Kasneje sem pogosto premišljevala, kdo je v življenju pomembnejši? Tisti, ki te rodi, ali oni, ki te vzgaja?

Mama, ki me je rodila

Ko so se dogovorili o moji selitvi, sem s teto in stricem odšla v njun svet. V Kopru je stric kot okrožni gospodarski sodnik dobil službo in moj dom je postala Čevljarska ulica 28. Koper je zato v mojem življenju pustil neizbrisen pečat. So namreč osebe, ulice in stavbe, ki jih nikoli ne pozabiš. Nikoli. Četudi pridejo novi kraji in novi ljudje.

Mama, ki me je vzgojila

Do našega stanovanja na Čevljarski so vodile strme lesene stopnice, ki so pod težo odraslih neusmiljeno škripale. Vedno so se mi zdele nekaj posebnega, kdaj pa kdaj rahlo strašljive, zlasti ko je po njih hodila naša soseda. Majhna, precej drobna in sključena ženica, Italijanka, vedno oblečena v črno, jo je ob večerih mahala na sprehod in v bližnjo stolnico k maši ter se vselej vračala v

popolni temi. Njeni koraki so bili počasni, zaradi starosti je pogosto počivala, in ko je prišla pred naša vrata, je vsakokrat za hip zastala, kar sem imela priložnost precej natančno opazovati, ko sta bila teta in stric v kinu. Vedno mi je bilo hudo, ko je stric prišel domov in teti navdušeno rekel, da ima vstopnici za kino. To je pomenilo, da bom zvečer dve uri sama. Zaupala sta mi. Vedla sem se odgovorno in odraslo, a v srcu in duši sem bila še vedno otrok, in ko ju ni bilo, se je dogajalo marsikaj. Dobila sem stroga navodila kako, ravnati in čimprej zaspati, a tako zlahka seveda ni šlo. Zasovražila sem kino, ki mi ju je občasno vzel, a sem se na njun odhod vedno temeljito pripravila. Takoj ko sta odšla, kar je bilo blizu osme zvečer in pozimi je bilo takrat že silno temno, sem k vhodnim vratom znosila vse stole, kar smo jih imeli. Naredila sem si obrambni zid, ob tem pa tudi prostor za natančno opazovanje stopnišča. Visoko na vratih smo namreč imeli kukalo, v mojem primeru je bila to lina za nadzor. In ko sem zaslišala, da prihaja soseda, mi je že močno razbijalo srce. Je res ona ali morda kdo drug? Najbrž je bilo to okoli devete zvečer, ko sem opazovala kako se vzpenja po stopnišču in na koncu mračnega hodnika v težka vrata svojega stanovanja potiska ključ. Odklepala je strašljivo počasi, a takrat je bilo najhujše pravzaprav mimo. Čeprav sem natančno spremljala celotno dogajanje, se zaradi temačnosti ni vse videlo najbolje in je bilo zato še mnogo bolj vznemirljivo. Takrat sem poznala že kar nekaj pravljič, ki se – zlasti Janko in Metka – niso začele najbolj srečno, in ne vem zakaj, a ženička v dolgem črnem krilu me je spominjala na čarovnico. Nedolgo zatem, ko je za seboj zaprla vrata, sem z opazovanjem prenehala, pospravila sem stole in se pripravila na spanje, saj

prihod strica in tete ni bil več daleč. Že na stopnicah sta komentirala film, se kdaj pritajeno smejala, v stanovanju pa me nato hvalila, ker že spim. A nisem. Vedno znova me je mikalo, da bi jima enkrat za vselej povedala, da ob njunem povratku nikoli ne spim, ker so za mano hudi boji s sosedo, pa tudi splošen nadzor hodnika. A jima te skrivnosti za časa njunega življenja nisem razkrila, saj nikoli ni bilo prave priložnosti. Le zakaj bi ju sploh žalostila? Prav tako so z leti vsi ti spomini rahlo zabledeli, zvrstilo pa se je še veliko zanimivejših dogodkov.

Vendar to ni bila edina skrivnost naše soseske. Imeli smo tudi posebno deklico Vesno, ki smo ji rekli »otrok naše ulice«. Bila je zlata. Drobna, mila in tiha. Teta mi je pripovedovala, da je njena mama cele dneve v službi in jo zato pušča samo, živela pa je s starejšim bratom. Vedno je čakala na ulici, da se eden od njiju vrne in bo šla lahko z njim domov. Včasih je na vogalu hiše stala še pozno zvečer. O njej nismo veliko vedeli. Kaj bi dala, da bi mi razkrila, kaj se je pri njih res dogajalo. Je imela sploh ključ od doma? A ne samo to, še marsikaj drugega bi jo rada vprašala. Čez čas so se namreč odselili, ne vem kam, se je pa vedno z veseljem spominjam. Tako kot drugih otrok z naše ulice, s katerimi smo se, predvsem z deklicami, pa tudi s kakšnim fantom, pogosto družili pred hišo. Včasih so se zbrali v pravo delegacijo, ki je pozvonila pri nas doma in teto lepo prosila, če se lahko pridem ven igrat. Niso bili vedno uspešni, čeprav so pokazali zelo veliko mero vztrajnosti.

Vedelo se je namreč, da imam precej strogo vzgojo. Na ulici sem bila lahko zelo kratek čas, a sem ga vedno

intenzivno izkoristila. Igrali smo se brusit škarjice in skrivalnice in še marsikaj. Radi smo hodili v sosedovo precej temno vežo, za katero so govorili, da včasih v njej močno straši. Ko smo vstopili vanjo, nismo prižgali luči, ampak takoj prekržali kazalca in upali, da bo pomagalo. Kolikokrat sem pomislila, da bi vanjo stopila brez tega varovala, vendar nisem. Tudi to je bilo namreč zelo zelo vznemirljivo. Bili smo pravi junaki in za našo skrivnost ni izvedel nihče od odraslih. Tako vsaj mislim.

Med tednom je okoli tretje ure popoldne vsaj eden od naše družine dežural na mestu, kjer je imel dober pregled nad celotno Čevljarsko. In ko smo zagledali visokega in zelo resnega gospoda, po navadi z lepim klobukom, sem jo takoj ucvrla po lesenih stopnicah do našega stanovanja, si hitro umila roke in za mizo počakala na skupno kosilo. Gospod s klobukom je bil namreč moj stric, o katerem sem pogosto slišala, da mora imeti po naporni službi sodnika doma popoln mir. Teta Otilija ga je ob prihodu vselej vprašala, kakšen dan je imel in če odgovor ni bil zame, je zadeve zelo resno pojasnil v nemščini. Vedela sem, da govori nekaj pomembnega, kar ni za otroška ušesa. Kaj bi dala, da bi razumela, a nikoli nisem vprašala. Bilo bi zaman.

Pred kosilom je imel moj stric cel ceremonial preoblačenja in umivanja rok, nakar je sedel za mizo in sledilo je, po točno določenem vrstnem redu, vse od juhe do poobedka, in ravno prav ohlajeno. Med kosilom nisem smela zapuščati mize, uporabljati sem morala ves pribor in paziti, kako jem, se držim in obnašam. Med jedjo tudi nisem smela govoriti, razen če sta me kaj vprašala. To je bilo gotovo najtežje. Vstala sem lahko šele, ko je

stric prav počasi olupil in pojedel še zadnji krhelj jabolka. Nato je naš sodnik legel, teta mu je v prelepo mehko odejo zavila noge in po navadi je bral do večera. Redno je zahajal v knjižnico, kamor sem ga pogosto spremljala. Knjižničarke so bile nadvse prijazne in vedno so mu ponudile kakšno novo knjigo, vendar ni bil zadovoljen z vsako. Živel je za službo, branje in redno telovadbo. Prisegal je na zdravo življenje. Na televiziji smo redno gledali osrednja poročila, včasih tudi italijanska, ter kakšno resno oddajo, čeprav, za razliko od risank, nisem smela spremljati ravno vsake. Kljub temu sem pogosto prisluškovala in ujela kakšno zanimivo novico, ki pa sem si jo morda celo narobe razložila. Počasi sem kakšne stavke v nemščini in zlasti italijanščini tudi razumela, kar sem znala uspešno skriti. Pustila sem jima njuno veselje.

Včasih se je stric zvečer pripravljal na službo in kdaj celo odšel do sodišča, ki je bilo le pet minut hoje stran od našega doma. Jutra, ko je imel obravnave, so bila polna tihe napetosti, a me je pred odhodom vedno nežno pogladil po glavi in mi zaželel lep dan. Kako prijazno! Seveda sem mu lepe želje vrnila. Oba s teto sta me učila spoštovanja in odgovornosti, bila sem njun »projekt«. Le kaj bi rekla danes? So se njuna pričakovanja izpolnila? Vse, kar sta od mojih življenjskih uspehov kasneje uspela doživeti, ju je navdajalo z veseljem in čustev nista skrivala. Bila sta zelo ponosna.

Teta, ki ni hodila v službo, se je cele dneve posvečala gospodinjstvu in moji vzgoji. Klicala me je Vladka, po prelepi sestrični iz Maribora. Stric pa je dosledno uporabljal moje pravo ime. Vztrajala sta, še posebej stric, da moram govoriti pravilno slovenščino, dosledno vikati in

uporabljati dvojino. Še danes se spomnim vseh jezikovnih lekcij in nikoli ne bom pozabila, da se ne reče vilica, ampak vilice, ker je to množinski samostalniik. Prav tako se kar zdrznem, ko slišim nepopolno vikanje: »Tako, kot ste rekla ...« Nikoli tudi ne bom pozabila dogodka, povezanega s slovničnim pravilom, ki so se ga učili, ko sem teden dni manjkala pri pouku in mi ga je kasneje na obisku razložila sošolka. Rekla je, da si moram zapomniti, da *pred ki, ko, ker, da, če vejica skače*. Vse skupaj sem vzela dobesečno in vejico uporabila tudi na začetku stavka, če se je ta začel z enim od teh veznikov. Ko me je stric pri pregledu domače naloge prijazno opozoril na napako, sem mu jasno povedala, da je tako pač pravilo in da ga je treba dosledno spoštovati. S tako rešeno nalogo sem nato odšla k pouku, kjer sem ugotovila, da bi bilo veliko boljše upoštevati njegov nasvet.

Stric nikoli ni uporabljal kletvic ali zmerljivk, in če sem kakšno prinesla z ulice in mi je ušla z jezika – razširjeni sta bili predvsem *tubo*, kar je pomenilo *cev*, ali *mona*, česar gotovo ni treba prevajati – sem dobila prepoved druženja z otroki za vsaj kakšen dan. Zato sem vedno pazila na lepo in dostojno govorico, pa tudi na bonton, ki sta me ga učila.

Na sprehodih sem hodila pred njima, da sta spremljala mojo vzravnano hojo. Predvsem zaradi lepe drža sta me vpisala na balet, ki mi je, vsaj zdi se mi tako, celo pomagal, čeprav v njem nisem ravno uživala, pa tudi posebej obetajoča nisem bila. Ko smo v mestu srečevali ljudi, je stric v pozdrav dvignil svoj klobuk, ob tem pa vedno delil še pravne nasvete, po katerih so ga spraševali. Teta s tem

Pranje avtomobila s prijateljico Andrejko

ni bila preveč zadovoljna in je vedno govorila, da ga vsi izkoriščajo, kar je čez leta o meni menil tudi moj mož.

Na naših koprskih potepanjih sem morala lepo pozdravljati in biti zelo prijazna. Z njih se, še zlasti ko smo hodili ob obali v bližini пристanišča, živo spominjam občasnega smradu po kostni moki. Ta vonj mi je še leta ostal v nosnicah in če zamižim, ga čutim še sedaj. Tako kot nikoli ne bom pozabila obeh koprskih kopališč, tistega v mestu in onega v Žusterni. Plavati sem se naučila zelo zgodaj, tako kot kotalkati, čeprav ukvarjanje s športom nikoli ni bila moja življenjska prioriteta.

Moja najboljša prijateljica v otroštvu je bila Andrejka, ki je bila dve leti mlajša od mene, kar se je stricu in teti

zdelo bolje, kot če bi bila starejša. Njena starša sta bila lekarnarja, njen oče še strožji od mojih, zato sem imela stalno dovoljenje za druženje z njo. Kadar smo se z njenima staršema peljali na izlet, ki sva si ga kdaj prislužili tudi s pranjem njihove diane, naju je Andrejkin oče vso pot spraševal različne stvari, bilo je huje kot v šoli. Rekel je, da se morava nenehno učiti, saj bo to od naju terjalo življenje. Prav je imel.

Odraščala sem med knjigami, ki so me od nekdaj pritegovale, zlasti tiste za odrasle. Igrač nisem imela veliko in zato je bilo darilo za deveti rojstni dan še toliko bolj nepozabno. Takrat sem dobila pravo italijansko punčko bambolo, tako, kot je ni imel nihče daleč naokoli. Ko sem zjutraj vstala, je sedela na stolu pred vrati moje sobe. Bila je prekrasna, in če si jo nagnil, je rekla »mama« in to ponavljala. Zanj so izvedeli tudi otroci z ulice, ki so me neumorno spraševali, ali res govori, kar mi je bilo všeč, zato sem resnico še nekoliko napihnila. Nisem je smela nesti na ulico in tako je skrivnost o punčki ostala dolgo skrbno varovana. Ko sem čez čas povedala, da govori le »mama«, mi nihče ni verjel.

Kot otrok sem imela bujno domišljijo in rada sem preizkušala svoje zamisli. Tako kot na eni od poti na Kras, ko smo se ustavili pri kmetu, ki je imel težave s sosedi in z zemljo. Edino, kar sem takrat razumela, je bilo, da je za pravni nasvet vprašal strica, in medtem ko sem bila prosta, sem raziskovala njihovo dvorišče. Zagledala sem kokoško, ki je ponosno sedela na jajcih, in dobila sem imenitno zamisel, da bi preizkusila svojo znanstveno nardarjenost in ustvarila dvojčka. Izmaknila sem ji dve jajci,

Z bambolo

naredila luknjici, premešala vsebini in luknjici prelepila z lepilnim trakom. Ne vem, kako sem vse to naredila, a vedno sem se precej dobro znašla. Ko smo družino čez čas ponovno obiskali in sem zagledala piščance, sem jih seveda takoj vprašala, kako jim gre in kakšni so. Gospa je hitela pripovedovati o pravi vaški sabotaži – nekdo jim je na poseben način uničil dve jajci. Sumili so marsikoga,

zato sem skesano priznala svoj poskus. Vidno so si oddahnili, po poti nazaj pa sem jih slišala od tete in strica, čeprav se mi je zdelo, da jima je šlo pri tem celo na smeh.

K mami, očetu in bratu nisem hodila prav pogosto, le tu in tam, in še to po navadi pod budnim tetinim očesom. Ko smo se vrnili v Koper, je za dan ali dva obvezno sledila karantena, da sem bila spet popolnoma urejena in z obnovljenim znanjem pravilne rabe slovenščine. V Batah sem se vedno popraskala ali pri igri kako drugače lažje poškodovala. Obiski pri starših, če ni bilo tete, kar je bilo redko, so bili kot počitnice. Tam sem občutila svobodo, saj sem bila sicer navajena le na red in disciplino. Zdelo se mi je, kot da živim dve življenji. V Batah se je Koper oddaljil in v Kopru so izginile Bate, čeprav se na Goriškem nisem počutila povsem doma. Ko sem se vrnila od mame in očeta, sem morala pozabiti na vse razvade in na primorsko narečje, ki pa se mi je tako močno zasidrilo v srce, da sem kot odrasla, predvsem na tožilskih prireditvah in drugih družabnih dogodkih, pogosto nastopala kot šjora Pepina s Krasa. Bilo je nepozabno in neizmerno sem uživala, drugi menda prav tako. Od nekdaj sem namreč rada nastopala in še preden sem brala in pisala, sem že pripovedovala zgodbe, recitirala pesmi ter ob tem uprizorila še kakšno lepo baletno točko.

Pred občinstvo sem kot otrok stopila tudi na koprskem sodišču, ki je bilo tedaj na začetku Čevljarske ulice, ob vstopu na Titov trg. Stavba, že njena zunanost, kaj šele notranost, me je od nekdaj neizmerno privlačila in še sedaj ne vem, ali so bile dvorane res tako temne ali sem jih tako le doživljala, ko sem jih nekajkrat obiskala kot otrok. Nikoli ne bom pozabila dneva, ko sem strica prosila, naj

me vzame s seboj v službo. Tete očitno ni bilo doma, sicer ne bi pristal, a mi je pri tem zabičal, da moram med obravnavo povsem mirno sedeti v prvi vrsti. Najprej me je sicer nameraval v varstvo prepustiti strojepiskam, vendar sem ga milo prosila, če grem lahko z njim. V dvorani so bili on, porotnika, strojepiska in dva odvetnika, ki sta bila glasna, kar preglasna, vsaj zame. Ker sem imela občutek, da jima stric ni kos, sem pozabila na dano obljubo in skočila s klopi. »Tišina v dvorani! Ubogajte strica, ker je sodnik,« sem zavpila. Najprej je res zavladala globoka tišina, ki ji je sledil huronski smeh in slišati je bilo še: »Kaj bo iz tega dekliča, ki že sedaj dela red na sodišču?!« Po tem dogodku nisem imela več dostopa na sodišče, vse do drugega letnika ljubljanske pravne fakultete, ko smo šli poslušat glavne obravnave. Pri stricu sem namreč tedaj za vedno »oplela«.

Med spomine s Čevljarske sodi tudi moje otroško brisanje prahu, kar je bila domača zadolžitev, ki se je nisem nikoli veselila. Preglavice so mi delale predvsem starine, zato sem marsikatero preskočila in še danes sovražim brisanje te nadloge. Poleg tega me je teta občasno poslala tudi po kruh v bližnjo pekarno. Spotoma sem se pogosto izgubila med prelepimi izložbami, zanimivo pa je, da si nisem ogledovala stvari, ki bi jih rada imela, temveč tiste, ki bi jih kupila drugim. Ko sem se vrnila, mi je teta vedno rekla: »Ti si dobra za smrt nosit.« Vedela sem kaj to pomeni, a se me ni posebej dotaknilo. Vedno sem v zagovor poudarila, da je bila v pekarni dolga vrsta. Tovrstni izleti so bili fantastični, vseh mi je bil občutek samostojnosti, ki sem ga občutila. Na eni od poti v trgovino, sem se odločila za poseben postanek, ki sem si ga privoščila, ko

sem imela manj kot deset let. Zavila sem v bližnjo mlečno kavarno, saj sem prej večkrat opazovala, kako ljudje tam uživajo. Zdelo se mi je imenitno, predvsem ker s teto tega nisem mogla doživeti, saj je imela glede sladkarij veliko strogih pravil. Če smo na popoldanskem sprehodu ali ob nedeljah zavili v znamenito kavarno Loža, sem dobila le malinovec, čokolado pa doma po majhnih koščkih. Rekla sta mi, da ni zdrava, pa tudi, da se ne smem razvaditi, saj mi to utegne škoditi kasneje v življenju. Le ob nedeljah smo iz kavarne običajno odnesli tri kremšnite za poobedek. Zato sem takrat ponosno zakorakala v slaščičarno ter si privoščila velik in slasten kos torte. Denar sem vzela iz svojega vinsko rdečega kovinskega hranilnika. Še danes ga imam pred očmi. Natančno sem naštudirala, kako bom to izpeljala, a nisem predvidela, da me tam vsi poznajo. Prodajalke so me teti namreč kasneje pohvalile: »Vaša punčka je od sile. Pride, si naroči torto, sede, poje, plača in odide.« In tako me je teta kmalu zatem povprašala o dogodku, predvsem o tem, od kod mi denar. Ravnodušno sem ji vse priznala in seveda ni bila navdušena. V spomin na ta dogodek ob posebnih priložnostih še vedno sama sedem v Maxijevo slaščičarno in si naročim orehovo rezino. Prav tako si tu in tam kupim 100-gramsko mlečno čokolado ali tako z lešniki in jo v trenutku pojem. Vedno z lepimi spomini na moje posebno otroštvo.

Za teto in strica je bil pogovor osrednji način vzgoje. Pogosto sem slišala, da se otrok ne tepe, ker je to poraz odraslih. Enkrat samkrat je stricu, ampak še to zelo, resnično zelo na rahlo, proti meni poletela roka, a se na hitro tudi ustavila in tako bi težko rekla, da je sploh šlo za

Pred kavarno Loža

udarec. Razburilo ga je, ko sem s povsem novimi črnimi lakastimi čevlji in belimi dokolenkami, takimi s cofki, skočila v lužo in škropila naokoli, čeprav sta me večkrat opozorila, celo prosila, naj tega ne počnem. A takoj potem se mi je opravičil in rekel, da sem kot otrok šibkejša in da si odrasli tega ne smejo dovoliti. Da morajo z besedo doseči, kar želijo. Nikoli nisem bila tepena in njegove

besede sem si zapomnila za vedno ter tudi sama kasneje vztrajno zagovarjala enaka stališča.

Udarci so namreč ponižanje, pa naj gre za otroke ali odrasle. Privošči si jih lahko le močnejši, z njimi pa ustvarja storilce in žrtve. O tem, kako se počutijo tisti, ki dobijo klofute, brce in celo poškodbe, sem začela premišljevat, že zelo zgodaj, še zlasti pa sem se s tem ukvarjala v svojih kasnejših življenjskih obdobjih, ko sem se s tovrstno problematiko srečevala poklicno. Krivice so se me od nekdanj dotaknile, bolele so me. In ko sem ob nekem božiču dobila Andersenove pravljice, sem še isto noč prebrala *Deklico z vžigalicami*, ki me je za vedno zaznamovala. Nikoli je nisem pozabila, presunila me je, poživljala sem njeno trpljenje, se zgražala, da je nihče ni rešil, jo odpeljal z ulice in povabil na silvestrsko večerjo. Morala je umreti, čeprav takšnega življenja otroci sploh ne bi smeli poznati.

Kako pomembno je naše otroštvo ... Za vedno nas usmeri na tako ali drugačno pot, nam da »korenine in krila«, in če ne bi v pravem trenutku v dar dobila Andersenove knjige, morda celo nikoli ne bi bilo društva za pomoč žrtvam nasilja Beli obroč Slovenije. Morda nikoli ne bi postala niti varuhinja človekovih pravic. Kdo bi vedel? Tako kot sem se večkrat spraševala, kaj bi bilo, če bi teta v Koper vzela brata in ne mene. Seveda so to nerazrešljiva vprašanja, a ne glede na to, mi je ob pogledu nazaj jasno, da zavzemanje za nenasilje in nemočne ni bilo edino, kar se je že zelo zgodaj vpisalo v moje življenje. Tudi prostovoljstvo me spremlja že zelo dolgo.

V našem razredu je bil deček, ki je bil nasilen, ni se učil in je težko napredoval. Vsi smo se mu raje ognili in

doma sem slišala, da je druženje z njim lahko celo nevarno. Za koga je kdaj res bilo neprijetno, a nenadoma se mi je zasmilil in začela sem mu skrivaj pomagati. Učila sva se skupaj, upošteval me je in spoznala sem, kako zelo pogrēša pozornost in je v svojem bistvu pravzaprav ranjen. Odtlej sem živila v njegovem zavetju, a je čez čas izginil. Sedaj mi je bolj jasno, kaj se je dogajalo z njim in kako so mnogi otroci ųrtve neurejenih druųin, zaradi česar lahko trpijo vse ųivljenje, tedaj pa sem ravnala tako, kot se mi je zdelo prav in bila pri tem celo nekoliko uspešna. A očitno je bilo nekaj močnejšega od vseh; od njega in od nas. Govorili so, da je za v poboljševalnico, čeprav otroci nismo vedeli ne kaj in ne kje je to. Še vedno ne vem, kaj se je zgodilo z njim, sem pa čez dve desetletji, ko sem kot toųilka delala na oddelku za mladoletniško kriminaliteto, spremljala veliko podobnih situacij, ki so me spominjale tudi nanj. Otroci niso krivi. Nikoli.

Stric in teta sta me od nekdanj učila strpnosti in razumevanja in ne predstavljam si, kako bi spremljala vse sovraųnosti, ki smo jim danes priča. Vedno sta še poučevala, kako pomembno je znati delati, saj se dobrega ųivljenja hitro navadiš, slabega pa teųko. Ob tem, kar sta me učila, je imela posebno mesto v mojem otroštvu tudi vera. ųe zelo zgodaj sem morala spoznati določene zapovedi. Spominjam se zelo pomembnega pogovora o tem, da je človek lahko veren v srcu, pa ne hodi v cerkev. Zelo jasno sta mi tudi povedala, naj nikomur v hiši ali na ulici, še posebej ne zvedavi sosedi, ki me je na dvorišču večkrat čakala in spraševala, ne pripovedujem ničesar o naši druųini. Predvsem ne, da imamo doma boųično večerjo in drevesce. Zelo majhno smreko smo okrasili s

prečudovitimi okraski in z nekaj svetlečimi bonboni, ki sem jih lahko pojedla po praznikih, pod njo na mahu pa so bile majhne jaslice, z nekaj ovčami in pastirji. Teta mi je zabičala, da nikjer ne smem govoriti o tem, saj bo sicer stric izgubil službo. Tega sem se dosledno držala, čeprav me je vedno zanimalo, kaj je narobe. Ob zasliševanjih sosede, ali praznujemo božič, ali smo pekli potico in ali bomo jedli šunko in pirhe, sem onemela. Vedela sem, da je to naša velika skrivnost in pobrisala sem jo domov. Kar tresla sem se, vendar teti tega nisem omenila, ker se mi je že tako zdela zaskrbljena.

K maši nismo hodili, smo pa skoraj vsako nedeljo v Loži čakali naše družinske prijatelje, ki so tja prišli naravnost iz cerkve. Pogovori so bili v moji prisotnosti šifrirani in radovednost je vse bolj rastla. Zelo me je mikalo, da bi videla, kaj se dogaja v tej skrivnostni cerkvi, zato sem jo enkrat proti večeru mahnila tja. Imeli so ravno pevske vaje, kar me je navdušilo. Vodil jih je oče Bojan, ki je čez leta odšel službovat celo v Rim. Bil je mlad, prijazen in lep, lahko bi igral v filmu *Pesem ptic trnovk*, in po petju je otroke povabil na igro ročnega nogometa. Medtem ko sem uživala, sta me stric in teta zaskrbljeno iskala po Koprju. Ko sta bila že povsem obupana, jima je nekdo povedal, da so otroci tudi v cerkvi, kjer sta me nazadnje našla. Večer smo preživeli v popolni tišini. Teta je tiho jokala, stric je bral knjigo ali pa se je vsaj delal, da jo bere, sama pa sem se skrivala v sobi in premišljevala, kaj le sem naredila tako narobe.

Stric me je ob posebnih priložnostih nežno pokrižal na čelo in rekel: »Nekoč boš razumela. Zgodbe odraslih so zelo zapletene.« Ponosna sem bila na to veliko skrivnost, ki jo je delil z menoj, in zdelo se mi je, da mi resnič-

no zaupa. Čez leta sem spoznala marsikoga in marsikaj: ljudi, ki so bili zelo verni, a niso živeli skladno z božjimi zapovedmi, in ateiste z visoko moralno in etično integriteto ter obratno. Kako pomembno je, da si Človek, se mi je ob izkušnjah le še bolj utrjevalo. Zame je merodajno samo sledenje temu načelu in nikakor ne to, v kaj ljudje verujejo, če sploh v kaj verjamejo. Lahko si ateist, a srčen in pošten, lahko pa se plaziš okoli oltarjev, a si pokvarjen in nevreden boga, v katerega hinavsko verjameš. Spoved te ne bi smela odrešiti grehov, ki jih zavestno ponavljaš. Spolne in finančne zlorabe nekaterih duhovnikov so vredne obsojanja in do njih ne sme več prihajati. Kje so tu božje zapovedi? Kako so možne zlorabe otrok, tatvine, ropi, goljufije, družinsko nasilje, gospodarski kriminal ... in to v državi, ki ima velik del verujočih? Tudi svet bi moral biti glede na čudovite nauke vseh ver povsem drugačen, a žal ni.

Kot otrok sem rada kdaj pa kdaj vstopila v koprsko cerkev, ker me ni nihče silil, a žal poznam nekaj otrok, ki jih starši ali dedki in babice v to (pri)silijo. Kot odrasla sem pogosto poslušala o tem, kako so nekateri vedno svobodno hodili v cerkev in kako so mnogi to počeli skrivaj. Pri nas doma smo spoštovali vse praznike, kar pa se je z mojo poroko za nekaj časa spremenilo. V moževi družini so jelko postavili po 25. decembru, obdaroval pa jih je dedek Mraz. Vendar se je stanje v državi počasi odvajalo in sproščalo. Spominjam se leta, ko je Jože Smole dovolil praznovanje Miklavža in božiča, takoj smo ju posvojili in dobili kar tri decembrske može.

Z možem sva bila iz različnih družin, a obe sta bili silno poštene. Sama sem bila krščena, pri birmi sem bila z bratom Milivojem v Italiji. Danes, če je le prilika, z

veseljem stopim v kakšno cerkev, saj je v njej toliko čudovitih umetnin in vlada poseben mir. S prijateljicami običajno enkrat na leto prižgemo svečke v tisti na Brezjah, ko postavijo čudovite jaslice.

Ko razmišljam o svojem otroštvu, me tudi to, kar je zapisal Tone Pavček, vedno spomni na zgodnje obdobje mojega življenja: »Vse bolnišnice so nezdravo bele, z vonjem po potu in jodu ...« V prvem razredu sem imela nenadne hude težave z očmi, saj naenkrat nisem več videla črk in ugotovili so, da je to zaradi oteklih mandljev. Bilo je med zimskimi počitnicami, ko so me sprejeli v piransko bolnišnico. V sobi je bila družba deklic in fantičev, eni pred in drugi po operaciji. Po temeljitih preiskavah sva s sosedom izvedela, da bova operirana naslednji dan, kar naju je iskreno povezalo. Zvečer sva hitro zaspala, a sredi noči sem se zbudila. Spomnila sem se, da imava v skupni nočni omarici precej sladkarij. No, mojih ni bilo prav veliko. Obzirno sem ga zbudila in izrazila skrb, da jih po operaciji ne bova smela in tudi mogla pojesti. Ni nasprotoval hitri akciji, za katero so ostali le papirčki, ki so naju k sreči izdali.

Naslednje jutro za naju ni bilo zajtrka, medicinska sestra pa je uperila svoj pogled v pričevalce nočne malice in naju pobarala: »Sta morda ponoči jedla?« Kar je bilo v resnici odvečno vprašanje. Prišel je zdravnik in nama pojasnil spremenjeno situacijo. Operacija je bila prestavljena na naslednji dan in popoldanski obiski so bili silno zanimivi. Starši mojega soseda so jezno pogledovali proti meni, najbrž me je primerno zatožil, moja dva pa sta mi prijazno rekla: »Vedno se je treba držati navodil.« Nakar sem jima prav po pravniško odgovorila, da natančnih ni-

sva dobila. Stric se je spraševal: »Le kako, da jih ne dajo? Naša Vlasta bi se jih zagotovo držala.« Kakšne besede in modrost! V mojih očeh je spet zrasel. Ni bilo prvič.

Naslednje jutro so me teščo odpeljali v operacijsko sobo, kjer sem dobila splošno anestezijo in prijazni zdravnik mi je naročil, naj štejem. Štela sem počasi in le do dvajset ter nato utihnila. »Mala je zaspala,« je dejal. Hitro sem se oglasila: »Nisem, le šteti ne znam naprej.« Razložili so mi, da lahko prvo štetje ponovim. Kako bi mi neznanje lahko škodilo!

Ko je bilo vse mimo, sem se z bolnišničnim prijateljem spet znašla v skupni sobi, vendar je bilo tokrat precej manj veselo. Po operaciji sem imela močne bolečine, a najhujša je šele prišla, ko mi je medicinska sestra povedala, da mojih najdražjih, tete in strica ne bo na obisk, ker je med Koprom in Piranom tako huda poledica, da ne moreta priti. Ves promet je obstal. Bil je izjemno mrzel januar in tisto popoldne, ko so vsi dobili obiske, očitno so bili domačini, sem tiho ihtela in neznansko trpela. Gledala sem v steno in se spraševala, kako sta me lahko kar zapustila. Tega silnega čustva se spomnim še sedaj in nanj sem najprej pomislila, ko sem kasneje slišala pesem Majde Sepe z naslovom *Na svetu sem sam*. Vedno sem jo rada poslušala, tudi čez desetletja, in vsakič znova se me dotakne njena žalost.

A bolnišnična zapuščenost je hitro minila, saj sem imela zelo veder značaj, moja dva sta me obiskala in v naslednjih dneh sem pokazala precejšnjo živahnost ter voditeljske sposobnosti. V enem od večerov, ko smo se otroci v sobi dolgočasili, sem predlagala, da spustimo

ograje okoli naših postelj. Bilo nas je sedem ali osem in začeli smo svobodno tekati naokoli, kar se je razvilo še v obmetavanje z blazinami. Sestre so prihrumele v sobo, a za cel pogrom nisem bila odgovorna le jaz. Dala sem zgolj prvo idejo. Najbrž pa je res, da se vedno nekje začne in da so najpomembnejši prvi. Tako pač je.